

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата філософських наук, доцента
Кислого Анатолія Олександровича на дисертацію Лапутько Анни
Валеріївни «Антропологічні основи християнської біоетики» на здобуття
наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності
09.00.11 – релігієзнавство**

Актуальність теми дисертаційного дослідження є очевидною, оскільки сьогоденні події у світі роблять необхідним комплексне переосмислення принципів біоетики, у тому числі – і християнської. Також актуальною дисертація стає тому, що останні десятиліття відбуваються значні трансформації у християнській біоетиці. Аналіз цих трансформацій здійснюється у роботі, а це надає їй гострої актуальності, теоретичної та практичної значущості. Знову-таки, джерела біоетики можна бачити у авторитеті церковного вчительства, і тоді для наукового та повсякденного світогляду біоетика залишатиметься чимось зовнішнім, не обов'язковим, пов'язаним з приватним життям, куди витісняється релігія. Але також джерела біоетики можна бачити в самій природі людини, у самій структурі людської особи, а також у богословській антропології, яка ці реалії аналізує. Для автора дисертаційного дослідження очевидно, що християнська біоетика як частина соціального вчення церкви та його творчий богословський розвиток, спирається на авторитет. Але все-таки головним для біоетики є те, що у самої людини є інтенції, які перевищують природний горизонт. Традиційна богословська антропологія появу цих інтенцій відносить до впливу людської природи, загальної сутності всіх. Сьогоднішнє богословське вчення радикально міняє цю перспективу. Спрямованості людини до вищого і навіть трансцендентного пояснюються діяльністю особистості. Саме персоналізм дозволив відкрити багатство християнської антропології, зробив можливим бурхливий розвиток біоетики.

У дисертаційній роботі обґрунтовується, що у центрі християнської біоетики стоїть богословсько-антропологічне вчення про гідність особистості. Більше того, багато у чому це є вчення про святість особистості та всього її життя, серед іншого – і тілесного. Коли починалася епоха боротьби за гідність та права особи, часто християнські лідери чинили певний спротив. Але поступово відбулося усвідомлення необхідності відмови від станового бачення соціуму, від домінування уявлень про ієрархічний порядок як єдино виправданий. Довгий час було забутим, що саме раннє християнство стояло біля витоків боротьби за гідність і права людини ще до утвердження середньовічного ієрархізованого світогляду. Дійсно, християнство у його ранній, ще євангельській і апостольській версії, сприяло утвердженню ідеї гідності та прав людини, яку до цього проголошувало лише невелике коло філософів, в основному – стоїків, а також юристів, що були під впливом цих філософів. На користь гідності та прав особистості висувалися релігійні аргументи. Адже очевидно, що має високу гідність та повинна мати права особа, яка покликана до спілкування з Богом та життєвої єдності з ним у обоженні. Саме життя в громадах, які зазнавали гонінь та повинні були притримуватися певної моралі сприяло формуванню ідей рівної гідності усіх. Панування релігійного нарративу звільнення надавало ідеям свободи та гідності високого звучання. Також християни на користь гідності людини широко використовували ідеї природного закону, що як певний логос присутній скрізь, у кожній душі та у всьому всесвіті. В кінці XIX століття дискурс про природний закон і євангеліє як два джерела для вчення про високу гідність, права і покликання (а також і обов'язки) особистості було відроджено. Спочатку це вчення було елементом соціальної доктрини, а потім стало її центром та головним принципом.

Дисертантка правильно відмічає як давні джерела вчення про гідність та права особистості, рівність всіх у ранньому християнстві, так і показує аналогічні джерела в сьогоdnішньому християнському вченні. І саме з кінця

XIX століття вчення про гідність особистості, як істоти покликаної до богоспівкування, як істоти, що має розумно-вольову та матеріально-чуттєву сторони своєї природи, стає основою для біоетики. Без біоетики, просто у наказовому порядку, стало неможливим вимагати дотримання тих чи інших норм моралі при проведенні медичних маніпуляцій і тим більше – експериментів. Все більше потребувалися саме аргументи, які засновувалися на раціональному аналізі людської особи та людської природи. Такі аргументи спочатку були значно формалізовані та стосувалися основних рис людини без значного огляду на той факт, що кожна людина є особистість і у якості такої є певною таємницею. Але поступово раціональні та вольові інтенції людини до Бога були усвідомлені як такі, що реалізуються лише через особистість. А потім взагалі екзистенційно-персоналістичний характер людини став головним фактом, що визначав бачення усіх інтенцій людини та усвідомлення її обов'язків.

Так сталося, що класична доктрина богословських і антропологічних засад біоетики була створена католицизмом. Це пов'язано не лише з більшою увагою до регуляції поведінки окремої особи або цілих суспільств. Вчення католицизму в богослов'ї та філософії мало широкий інструментарій для вибору засобів обґрунтування і тим інструментарієм активно користувалися собори та римські понтифіки. Також можна згадати філософсько-феноменологічний аналіз актів людської особи, метою якого було виявити внутрішню динаміку та внутрішню структуру, а, отже, у самому акті віднайти елементи самозаконодавства. Зокрема, такий аналіз було пророблено у книзі «Особа і чин» Кароля Войтили (папи Івана Павла II). Якщо прослідувати розвиток біоетики з 1960-х до кінця XX століття, то це буде саме все більше застосування інструментарію феноменології та філософії для аналізу людської діяльності, ствердження абсолютної гідності людини через цей персоналізм. А потім – використання здобутих у філософській рефлексії аргументів за допомогою власне богословського дискурсу. Таким чином, вибудовувалася певна логічна ланка: (1) філософська

феноменологічна антропологія, особливо теорія діяльності – (2) теологічна антропологія з її радикальним персоналізмом – (3) церковне соціальне вчення про абсолютну гідність людини та відповідна біоетика. У православній традиції філософське та богословське вчення про людину було єдиним, навіть можна сказати, що в другій половині ХХ століття богословський персоналізм визначав філософські принципи православного вчення про людину. І цей персоналізм впливав на біоетику.

Сьогодні вся біоетика у її залежності від богословської антропології уподібнюється у своєму ствердженні персоналістичного гуманізму православ'я. Більше того, усі сторони життя особистості, навіть незначні, розуміються як значимі для людини, для біоетики. Боротьба за життя людини від її зачаття до природної смерті стала неможливою без визнання гідності особистості як центрального принципу богословської антропології та релігійного світогляду. Більше того, посебічне життя людини потрібно на цій основі оголошувати священним, таємничим, таким, що вимагає особливої поваги. Благоговіння перед звичайним людським життям гуманізує релігію, перетворює особистість на критерій істини у її життєвих ситуаціях, але разом з тим надає певні загальні межі, які особистість не може переступати. Біоетика стає вченням про ці межі. Нове піднесення принципу гідності особи, вимога абсолютної поваги без очікування поваги у відповідь, формують культуру вірних, які в принципі аналогічно налаштовані з культурою прийняття сучасної демократичної Європи або Америки. Принципи біоетики розмиваються, оскільки потрібно прийняти усіх порушників цих принципів як цілком повноцінних або майже повноцінних вірних. Отже, культура прийняття і сучасне соціальне вчення про абсолютну гідність кожного, підкріплене богословською антропологією руйнують залишки «християнського світу». Те, що мало надати тілесному життю особистості святості зумовлює прийняття порушників цієї святості. А тому, риза біоетики є невідворотною.

Все дисертаційне дослідження виконане на високому професійному рівні, має значне практичне значення. Підкреслимо, що це стосується не лише розвитку принципів християнських антропології та біоетики, а й їх обмеженостей. До речі, обмеженості сучасного християнського вчення про людину та біоетику видні хоча б з того, що лікарі повинні боротися за кожного пацієнта, тоді як у реальності це просто неможливо, і вони роблять певні прагматичні вибори, якими б трагічними вони не були б. Але в цілому таке дослідження на часі та можна його всіляко вітати. Разом із тим, у нас є ряд зауважень.

1. Більшої уваги потребує протестантська антропологія та біоетика протестантських об'єднань.

2. Чи можливе формування спільної біоетики представниками найбільш поширених релігій.

3. Наскільки біоетика є чисто християнським та чисто західним дискурсом?

4. Наскільки можливе формування української християнської біоетики? Наскільки Україна потребує контекстуалізації біоетичних ідей та норм? Чим характеризується саме медичні теорії та практики України – знеціненням особистості чи навпаки абсолютизацією її гідності.

5. Чи вичерпаний потенціал розвитку християнської богословської антропології та релігійно-філософської антропології?

Висловлені зауваження та питання в жодному разі не знижують загальної позитивної оцінки отриманих у дослідженні результатів. В цілому, початково поставлена мета у дисертації повністю досягнута. Дисертантка проявила себе як повністю зрілий науковець, а також продемонструвала високий рівень академічної доброчесності, релігієзнавчої виваженості та інтелектуальної культури. Робота вирізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю наукових положень, що виносяться на захист. Оформлена належним чином і відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій. Зміст автореферату цілком відповідає тексту дисертації і кваліфіковано відтворює

